

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA 1–3 SKYRIAI

IVADAS

Šiame *Logos* numeryje pradėdame publikuoti Tomo Akviniečio (c. 1225 – 1274) *Sumos prieš pagonis* (dar vadinamos *filosofine*) trečiosios knygos vertimą. Pirmosios ir antrosios knygų vertimai publikuoti atskirais leidimais.¹ Daugiau nei prieš dešimtį metų *Logos* 10 numeryje buvo publikuotas Jono Morkaus dviejų – 69 ir 70 – trečiosios knygos skyrių vertimas, o prieš penkerius metus žurnalo 38 numeryje – mano atliktas 154 skyriaus vertimas. Pribrendo laikas skaitytojams pateikti didesnių šios knygos dalių, o gal net ir visos knygos, vertimą į lietuvių kalbą.

Trečiąją *Sumos prieš pagonis* knygą Akvinietis pradeda Psalmyno citatomis, pasakojančioms apie pasaulį valdantį Dievą. Todėl savo komentarą pirmajam tos knygos skyriui irgi pradėsiu citatomis iš Biblijos: *Jie... nusiliejo sau veršį ir jam aukoja, sakydami: Izraeli, šis yra tavo Dievas, kuris išvedė tave iš Egipto žemės!* (Iš 32, 8). *Ši tauta nusidėjo sunkia nuodėme. Pasidarė sau dievą iš aukso* (Iš 32, 31). Jas pasirinkau todėl, kad visuomenėje, kurioje viešpatauja bankai, o didžiausia vertybė – pelnas, Aukso Veršis yra pats tinkamiausias jos dievo simbolis ir Akviniečio aprašytą Dievą bus lengviau suprasti pagal analogiją su Didžiuoju Bankininku.

Pirmajame knygos skyriuje Akvinietis nurodo metafizinę priežastį, Dievą darančią absoliučiu Visatos valdovu: Jis „iš savo tobulybės gausos visiems egzistuojantiems [daiktams] dovanoja esatį.“ Būtent šis „dovanojimas“ užtikrina pakankamą pagrindą Dievo valdžios absoliutumui: juk visa, kas yra, yra tik todėl, kad Dievas jiems suteikė esatį. Dievas yra vienintelis esaties šaltinis, todėl yra absoliutus visų esinių valdovas. Bet ar „dovanodamas“ esatį Jis nepažeidžia dieviškosios esaties tobulumo pilnatvės? Nepažeistų, jeigu „dovanodamas“ neprarastų.

Kaip tai galėtų būti, galima suprasti pasitelkus banko veiklos analogiją. Kaip banko paskolinti pinigai nėra piliečio nuosavybė, taip Dievo „dovanojimas“ esatis nėra esinio nuosavybė. Kaip skolinimo aktu bankas didina savo nuosavybę palūkanomis, taip Dievas „dovanojimo“ aktu didina savo esaties tobulumo pilnatvę. (Apie Jo gaunamas „palūkanas“ pakalbėsime vėliau).

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: esatis, esinys, tobulumas, protas, valia, tikslas, gėris, apvaizda, Spinoza.

KEY WORDS: being, a being, perfection, intellect, will, end, good, providence, Spinoza.

Analogija su banku skatina abejoti, ar esatį Dievas tikrai dovanoja (*largior*)? Juk tik skolintas daiktas lieka skolintojo nuosavybe, o dovanojant nuosavybės teisės atsisakoma. Dovanojimo sąvoką geriausiai atitinka Dievo ir dangaus kūnų santykis: mat pasak Akviniečio, pastarieji esatį gauna negrįžtamai; vadinasi, veikiau kaip dovaną nei skolą. Kita vertus, tą santykį galima suprasti ir taip, kad Dievas tiesiog nereikalauja grąžinti skolą, nes dangaus kūnai jiems pavestą veiklą atlieka idealiai tiksliai ir Dievo nustatytos tvarkos niekaip nepažeidžia. O žemiškieji kūnai kartais tą tvarką pažeidžia ir todėl esatis iš jų atimama (paprasciau tariant, jie sunaikinami). Tad Dievo santykį su žemiškaisiais kūnais tiksliau būtų vadinti esaties skolinimu (kreditu) nei dovanojimu.

Jeigu viduramžių pasaulėvaizdžio fone galima kalbėti apie tai, kad visi dangaus kūnai turi dovanoją esatį – yra neirūs ir amžini, tai šiuolaikinė astrofizika tokią sampratą neigia aiškindama, kad žvaigždės, išnaudojusios savo vandenilio atsargas, kolapsuoja į nulinio dydžio ir begalinio tankio objektą, vadinamą singularumu ir juodąja skylė.² Paprasciau tariant, net ir žvaigždės užgęsta, suyra, išnyksta arba, kalbant Akviniečio terminais, yra priverstos grąžinti Dievui Jo „dovanoją“ esatį. Kaip bankininkas niekam nedovanoja pinigų, taip Didysis dangaus Bankininkas esaties niekam nedovanoja, o tik skolina. Remiantis viena iš teorinės fizikos hipotezių, galiausiai visa esatis Jam sugrįš, įvykus Didžiajam kolapsui.³ Todėl Akviniečio hipotezę apie dovanojimą galime atmesti kaip mažai tikėtiną ir pradėti svarstyti klausimą, kaip Didysis Bankininkas valdo savo skolininkus?

Trumpiausias atsakymas į šį klausimą būtų toks: vienus sunaikina, kitiems neleidžia pasiekti galutinio tikslo. Atrodo, jog kalbėdamas apie sunaikinimą Akvinietis turi omeny tik irius kūnus, o kalbėdamas apie „nuvayrą“ nuo tikslo, turi omeny protingąsias sielas. Žmogus yra kūno ir sielos vienovė, tai, kalbant bankininkystės terminais, Didysis Bankininkas žmogaus kūną priverčia bankrutuoti (iširti), o sielai neleidžia praturtėti palaiminguoju regėjimu (milijonu dolerių). Bet taip atsitinka tik tuo atveju, kai žmogus pasipriešina Dievo valdžiai. Jeigu žmogus tai valdžiai atsiduoda, tai jo kūniui suirus, sielai leidžiama pasiekti tikslą. Tiesa, Tomas čia kalba apie visas protą ir valią turinčias esybes, o ne tik žmones: mat viduramžiais buvo tikima (o kai kas ir dabar tebetiki) angelų buvimu.

Tomas teigia, kad protas (intelektas) ir valia yra tie požymiai, kuriais protingos būtybės yra labiausiai panašios į savo Kūrėją. Taigi kai Pradžios knygoje Dievas sako: *Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą* (Pr 1, 26), jis turi omeny būtent šiuos požymius. Dėl šių požymių žmogus atsiduria paradoksaloje padėtyje. Jis turi rinktis: arba atsiduoti Dievo valdžiai, kitaip tariant, atsisakyti savo valios, arba ją realizuoti vieninteliu galimu būdu – nepaklusnumu. Gresianti baismė jį verčia ištarti *tebūna ne mano, o tavo valia* (Lk 22, 42) ir atsižadėti Aušriniui (Lucifer) priskiriamų žodžių – *Non serviam* (*Netarnausiu*).

Tačiau Aušrinis buvo *tobuliausias* iš visų Dievo sukurtų angelų, todėl labiausiai panašus į savo Kūrėją. Vadinas, galima daryti išvadą, kad vergystės atsižadėjimas išdidžiuoju *Non serviam* yra tobuliausia to panašumo išraiška. Juk turėti savo valią ir ja nesivadovauti, bet atsiduoti svetimai – tai atsisakyti galimybės savo veiksmais, arba, Akviniečio žodžiais tariant, antruoju tobulumu būti panašiu į savo Kūrėją. Atsiduodama Dievo valiai protinga būtybė tampa labiau panaši į bevalį dangaus kūną negu į laisvą valią turinčią esybę ir taip atsitolina nuo savo Kūrėjo. Paradoksalu, kad tiems, kurie savo sprendimu atitolsta, Dievas leidžia pasiekti tikslą, o tuos, kurie nori priartėti, baudžia. Juk Adomą su leva iš Edeno sodo Jis išvarė kaip tik todėl, kad jie pabandė tapti *kaip Dievas* (žr. Pr 3, 5). Išvarė todėl, kad *tik jis kartais netiestų savo rankos, nepasiimtų nuo gyvybės medžio, valgytų ir gyventų amžinai!* (Pr 3, 22), kad netaptų dar labiau panašesnis į Dievą ir esaties paskolos galėtų negrąžinti. Atrodo, kad Dievas esaties monopoliją saugo panašiai kaip centrinis bankas pinigų leidybos monopoliją. Tose monopolijose slypi visa jų galia.

Skyriaus pabaigoje trumpai paaikškinęs pradžioje pateiktas Psalmyno citatas kaip dieviškosios valdžios tobulumo išraišką Akvinietis glaustai primena ankstesniųjų dviejų *Sumos prieš pagonis* knygų paskirtį ir apibūdina trečiosios knygos *makrostruktūrą*.

Tomas rašo: „Trečioje knygoje turime aprašyti Jo kaip visų daiktų tikslo ir valdovo tobulą valdymą arba didybę. Todėl toliau laikysimės šios tvarkos: pirmiausia rašysime apie Jį kaip apie visų daiktų tikslą; vėliau – apie visuotinę Jo valdžią, kuria visus kūrinius valdo; galiausiai – apie ypatingą valdžią, kuria Jis valdo intelektą turinčius kūrinius.“ Šios trys stambiausios knygos dalys gali būti suskirstytos į smulkesnes:

- I. Dievas kaip visų daiktų tikslas (sk. 1–63)
 1. Tikslas – gėris (sk. 1–3)
 2. Blogis (sk. 4–16)
 3. Dievas kaip fizinių ir intelektualinių esinių tikslas (sk. 17–25)
 4. Kas yra žmogaus laimė ir kas ji nėra (sk. 26–48)
 5. Palaimingasis regėjimas ir didžiausia laimė (sk. 49–63)
- II. Dievo apvaizda (sk. 64–110)
 1. Apvaizdos veikla apskritai (sk. 64–74)
 2. Kaip apvaizda veikia atsitiktinius, laikinus esinius, antrines priežastis ir pasirinkimą (sk. 75–97)
 3. Apie stebuklus (sk. 98–102)
 4. Apie demonus ir magiją (sk. 103–110)
- III. Apvaizda ir protingosios esybės (sk. 111–163)
 1. Dieviškasis įstatymas ir protingųjų esybių valdymas (sk. 111–118)
 2. Žmogaus pareigos pagal dieviškąjį įstatymą (sk. 119–129)
 3. Dieviškojo įstatymo rekomendacijos dėl savanoriško neturto, lytinio susilaikymo ir įžadų (sk. 130–138)
 4. Nuopelnai, nuodėmės ir bausmės (sk. 139–146)
 5. Malonė ir predestinacija (sk. 147–163)⁴

Šis detalesnis suskirstymas gali būti naudingas skaitytojui, norinčiam išankstinės informacijos apie visą trečiosios knygos turinį.

Antrajame skyriuje Akvinietis gina teiginį, kad absoliučiai visi veiksmai yra tikslingi, nes tikslo siekia ne tik sąmonę turinčios būtybės, bet absoliučiai visi esiniai: sąmonę turintys siekia protu numatyto tikslo (pvz., sveikatos arba finišo), o jos neturintys – prigimties užduoto tikslo (pvz., alyvmedis – kito alyvmedžio, ugnis – kitos ugnies). Yra daugybė atvejų, kai protingos būtybės ir negyvo daikto tikslai sutampa. Pavyzdžiui, Tomas teigia, kad „taikinyis yra ir šaulio, ir strėlės judėjimo tikslas“. Iš tiesų strėlė padaryta taip, kad ja kuo lengviau būtų galima pataikyti į taikinį. Galima sakyti, kad strėlės paskirtis, arba prigimtis – pasiekti taikinį, o tai visiškai atitinka šaulio tikslą.

Neabejotina, kad kiekvienas dirbtinis daiktas daromas ir naudojamas tikslingai. Bet jau seniai abejojama gamtinių reiškinių tikslingumu. Juk sunku būtų sutikti su teiginiu, jog lietus lyja, kad sudrėkintų žemę, o ne todėl, kad aukštesniosios atmosferos vandens garai atvėsta ir tampa sunkesniais už orą vandens lašais. Taigi lietus lyja iš būtinybės, o ne dėl kokio nors tikslo. Panašiai vyksta ir visi kiti gamtos reiškiniai.

Šį argumentą Aristotelis pateikė savo *Fizikoje* ir pabandė jį paneigti priešingais pavyzdžiais⁵, demonstruojančiais gyvų būtybių organų tikslingumą. Tikslo priežastis yra viena iš svarbiausių aristotelizmo sąvokų. Kadangi ji labai paranki teologijai (ja paremtas penktasis Dievo buvimo įrodymas), tai nieko nusteina, kad ją gindamas Akvinietis antrąjį skyrių užbaigia tokiu sakiniu: „Tu, kas jau pasakytą, pašalinama klaida senųjų gamtos filosofų, kurie teigė, kad viskas atsiranda iš materialios būtinybės, nes iš pasaulio visiškai pašalino tikslo priežastį.“

Filosofijoje tikslo priežastis viešpatavo iki pat XVII a. Bene pirmasis prieš ją aiškiai pasisakė Benediktas Spinoza (1632–1677). *Etikoje* jis rašė: „...gamta nepaskiria sau jokio tikslo ir... visos tikslo priežastys yra ne kas kita, kaip žmonių prasimanymai“⁶, kylantys iš aklų aistrų ir godumo.⁷ Vadovaudamasis tikslo priežasties prietarų žmogaus protas galiausiai patenka į *asylum ingnorantiae* (nežinojimo prieglobstį).⁸ Dar skaudesnį smūgį tikslo priežasties sampratai sudavė Darvino rūšių atsiradimo teorija. Tačiau diskusijos teleologijos klausimu netyla ir mūsų dienomis.

Tai, kad gausioje tikslų įvairovėje egzistuoja galutinis tikslas, yra antra svarbi tezė, kurios teisingumą įrodinėja Tomas, tačiau antrajame skyriuje jis dar „neatidengia kortų“, nepasako, kas yra tas tikslas. Iš trečiojo skyriaus sužinome, kad tai yra gėris. Todėl glumina faktas, kad iš karto po šios išvados, be jokių paaiškinimų ir perėjimų Tomas pradeda gvildinti blogio problemą. Bet apie tai kitame žurnalo numeryje.

Literatūra ir nuorodos

¹ Šv. Tomas Akvinietis. *Suma prieš pagonis. Pirmoji knyga*. – Vilnius: Logos, 1999; *Suma prieš pagonis. Antroji knyga*. – Vilnius: Logos, 2003.

² Žr.: Stephen Hawking. *Visata riešuto kevalė*. – Kaunas: Jotema, 2002, p. 121–122.

³ Ten pat, p. 101.

⁴ Suskirstymas atliktas truputį modifikavus V. Bourke suskirstymą. Plg.: Vernon Bourke. *Introduction. // Saint Thomas Aquinas. On the Truth of the Catholic Faith. Book Three: Providence. Part I*, Garden City, New York: Image Books, 1956, p. 17–18.

⁵ Aristotle. *Physica*, II, 8, 198b.

⁶ B. Spinoza. *Etika*. Iš lotynų kalbos vertė R. Plečkaitis. – Vilnius: Pradai, 2001, p. 54.

⁷ Ten pat, p. 52.

⁸ Ten pat, p. 55.

Gintautas VYŠNIAUSKAS
Klaipėdos universitetas

I SKYRIUS

PRATARMĖ

JUK VIEŠPATS YRA DIDIS DIEVAS, GALINGAS KARALIUS, KURIS VALDO VISUS DIEVUS (Ps 95, 3). JUK VIEŠPATS NEAPLEIS SAVO TAUTOS (Ps 94, 14). JO RANKOJE VIŠOS ŽEMĖS GELMĖS; IR KALNŲ VIRŠŪNĖS JAM PRIKLAUSO. JO YRA JŪRA, – JIS JĄ PADARĖ, – IR SAUSUMA, – JĄ SUKŪRĖ JO RANKOS (Ps 95, 4–5).¹

- [1] Ankstesnėse knygose parodyta, kad vienas yra pirmasis esinys, turintis visą esaties tobulumo pilnatvę, kurį Dievu vadiname, kuris iš savo tobulybės gausos visiems egzistuojantiems [daiktams] dovanoja esatį, kad ne tik pirmuoju esiniu, bet ir visų [daiktų] esaties pradu būtų pripažintas. Tačiau esatį kitiems [daiktams] jis davė ne iš prigimtinės būtinybės, bet savo valios sprendimu, kaip akivaizdu iš ankstesnės knygos (kn. II, sk. 23).² Todėl Jis yra savo kūrinijų Viešpats: juk ir mes viešpataujame tiems [dalykams], kurie mūsų valiai paklūsta. Tą valdžią savo sukurtiems daiktams Jis tobulai turi, nes norint juos sukurti Jam nereikia nei jokio išorinio veiksnio pagalbos, nei materialaus pamato, nes Jis yra vienintelis visos esinijos kūrėjas.
- [2] Tie [daiktai], kurie padaryti veikiančiojo valios nurodymu, to paties veikiančiojo yra nukreipti į tam tikrą tikslą, nes gėris ir tikslas yra tikrasis valios objektas, todėl būtina, kad tie [daiktai], kurie atsiranda valios sprendimu, būtų nukreipti į tikslą. Be to, galutinio tikslo kiekvienas daiktas siekia savo veikla, kurią į tą tikslą turi nukreipti tas, kuris daiktams davė veikimo pradus.
- [3] Todėl būtina, kad Dievas, kuris savyje yra visiškai tobulas ir savo galia visiems esiniams dovanoja esatį, būtų visų esinių valdovas ir niekas Jo nevaldytų, ir nebūtų nieko, kas Jo valdžios išvengtų, kaip nėra nė vieno [egzistuojančio daikto], kuris iš Jo negautų esaties. Todėl Jis yra toks pat tobulas valdyme, kaip tobulas esatyje ir lėmime.
- [4] Tačiau Jo valdymo rezultatai įvairiai pasireiškia įvairiuose [daiktuose] dėl pastarųjų prigimčių įvairovės. Mat kai kurie [daiktai] yra Dievo taip sukurti, kad, turėdami intelektą, yra į Jį panašūs ir nešioja Jo atvaizdą, todėl jie ne tik valdomi, bet ir patys save valdo, savo veiksmus kreipdami į tinkamą tikslą. Jeigu valdydami save, jie atsiduoda Dievo valdžiai, tai ji leidžia jiems pasiekti galutinį tikslą, bet nuvaro šalin tuos, kurie kitaip save valdo.

- [5] Kiti, kurie neturi intelekto, savęs nenukreipia į tikslą, bet kas nors kitas juos nukreipia. Kai kurie iš jų [yra] nesuardomoje egzistencijoje ir kaip negali patirti savo prigimtinės esaties stokos, taip savo veikime niekada nenukrypsta nuo jiems skirto tikslo ir visada tobulai paklūsta pirmojo valdovo valdžiai. Tokie yra dangaus kūnai, kurie visada juda vienodai.
- [6] Kiti, savo irioje egzistencijoje gali patirti prigimtinės esaties stoką, bet tai duoda pradžią kam nors kitam: juk vienam iširus, atsiranda kitas. Panašiai ir veikloje jie nukrypsta nuo prigimtinės tvarkos, tačiau tą nukrypimą atsveria iš jo atsirandantis gėris. Todėl akivaizdu, kad net tie, kurie akivaizdžiai nukrypsta nuo pirmojo valdovo [nustatytos] tvarkos, neišvengia jo galios, nes ir šiuos irius daiktus sukūrė Dievas, todėl ir jie paklūsta Jo valiai.
- [7] Todėl svarstydamas tuos dalykus Psalmistas, pripildytas dieviškosios Dvasios, kad parodytų mums dieviškąją valdžią, pirmiausia aprašo pirmojo valdovo tobulumą: Jo prigimties tobulumą atskleidžia, pavadindamas *Dievu*; galią – pavadindamas *didžiu Viešpačiu* ir turėdamas omeny, kad Jo galiai netrūksta nieko, kad sukurtų viską, ką nori sukurti, aprašo Jo valdžios tobulumą žodžiais *galingas Karalius, kuris valdo visus dievus*, nes jeigu būtų daug valdovų, tai visi paklustų Jo valdžiai.
- [8] Toliau jis mums aprašo valdymo būdą. Pirmiausia – valdymo būdą tų intelektą turinčių [esybių], kurios, paklusdamos Jo valdžiai, pačios siekia aukščiausiojo tikslo, kuris yra Jis pats, todėl [Psalmistas] sako: *Juk Viešpats neapleis savo tautos*. O apie irius daiktus, kurie, jeigu kartais ir nukrypsta nuo jiems deramų veiksmų, vis dėlto neišvengia pirmojo valdovo galios, sako, kad *Jo rankoje visos žemės gelmės*. Apie dangaus kūnus, kurie yra aukščiau už visas žemės aukštumas, t.y. aukščiau visų irių daiktų, ir visada tarnauja teisingai dieviškosios valdžios tvarkai, sako, kad *ir kalnų viršūnės Jam priklauso*.
- [9] Toliau jis nurodo Jo visuotinio viešpatavimo pagrindą: būtina, jog tai, kas yra Dievo sukurta, būtų Jo valdoma. Todėl jis sako, kad *Jo yra jūra...*
- [10] Kadangi Pirmoje knygoje aprašėme dieviškosios prigimties tobulybę; Antroje – Jo kaip visų daiktų kūrėjo ir valdovo galios tobulybę, tai šioje Trečioje knygoje turime aprašyti Jo kaip visų daiktų tikslo ir valdovo tobulą valdymą arba didybę. Todėl toliau laikysimės šios tvarkos: pirmiausia rašysime apie Jį kaip apie visų daiktų tikslą; vėliau – apie visuotinę Jo valdžią, kuria visus kūrinčius valdo [sk. 64]; galiausiai – apie ypatingą valdžią, kuria Jis valdo intelektą turinčius kūrinčius [sk. 111].

II SKYRIUS

KAD KIEKVIENAS VEIKSNYS VEIKIA DĖL TIKSLO

- [1] Todėl pirmiausia reikia parodyti, kad kiekvienas veiksnys veikdamas stengiasi pasiekti kokį nors tikslą.

- [2] Juk tais atvejais, kai akivaizdžiai veikiama dėl tikslo, tikslu vadiname tai, ko savo pastangomis siekia veikiantysis, nes tą dalyką pasiekęs vadinamas pasiekusiu tikslą, o jo nepasiekęs vadinamas nepasiekusiu tikslo, kaip akivaizdu [ligonio] sveikatos siekiančio gydytojo ir į finišą bėgančio žmogaus atvejais. Ir nėra jokio skirtumo ar tas, kuris siekia tikslo, turi sąmonę, ar neturi: juk taikiny yra ir šaulio, ir strėlės judėjimo tikslas. Tačiau kiekvienas veiksny savo pastangomis siekia ko nors apibrėžto, nes ne iš bet kokios galios kyla bet koks veiksmas, bet iš šilumos šildymas, o iš šalčio šaldymas, todėl veiksmai skirstomi pagal įvairias veikimo rūšis. Veiksmas kartais baigiasi kuo nors padarytu, kaip statyba namu, gydymas sveikata, o kartais ne, kaip supratimas ir jutimas. Jeigu veiksmas turi baigtis kuo nors padarytu, tai veiksny savo pastangomis siekia jo padarymo, o jeigu neturi baigtis kuo nors padarytu, tai veiksny siekia paties veiksmo. Vadinasi, privaloma, kad kiekvienas veiksny veikdamas siektų tikslo: kartais paties veiksmo, o kartais ko nors veiksmu padaromo.
- [3] Dar. Visais veikimo dėl tikslo atvejais, galutiniu tikslu vadiname tą, kurį pasiekęs veiksny nieko toliau neieško: pvz., gydytojo veiksmas siekia tik sveikatos, kurią pasiekęs, į nieką daugiau nenukreipiamas. Tačiau kiekvieno veiksmo veikimas turi turėti tai, ką pasiekęs jis daugiau nieko neieško, nes priešingu atveju veiksmai nusitęstų į begalybę, o tai neįmanoma, nes, kadangi *begalybės neįmanoma pereiti*³, veiksny nepradėtų veikti, juk niekas nejudintų į tą, prie kurio neįmanoma priartėti. Todėl visi veiksniai veikia dėl tikslo.
- [4] Toliau. Jeigu veiksmo veiksmai tęstųsi į begalybę, tai jie ką nors padarytų arba nepadarytų. Jeigu padarytų, tai tas padarinys atsirastų po begalės veiksmų. Tačiau tas, kuris prieš save reikalauja begalybės, negali būti, nes *begalybės neįmanoma pereiti*. Tas, kuris negali būti, negali atsirasti, o tas, kuris negali atsirasti, negali būti padarytas. Todėl neįmanoma, kad veiksny pradėtų daryti tą, kurio padarymui reikia atlikti begalybę veiksmų. O jeigu tie veiksmai nieko nedarytų, tai turėtų būti tam tikra tų veiksmų tvarka [nustatyta] arba pagal aktyviųjų galių tvarką, pvz., kai žmogus junta, kad įsivaizduotų, o įsivaizduoja, kad suprastų, ir supranta, kad norėtų, arba pagal objektų tvarką, pvz., svarstau kūną, idant svarstyčiau sielą, kurią svarstau, kad svarstyčiau atskirtąją substanciją, o šią svarstau, kad svarstyčiau Dievą. Tačiau *Metafizikos* antroje knygoje⁴ įrodyta, kad nėra nei aktyviųjų galių, nei daiktų formų begalybės, nes forma yra veikimo pradai, ir nėra objektų kaip esinių begalybės, nes jau įrodyta, kad yra tik vienas pirmasis esinys⁵. Todėl neįmanoma, kad veiksmai nusitęstų į begalybę. Tad turi būti kas nors, kurį pasiekęs veikiantysis nurimsta. Vadinasi, kiekvienas veiksny veikia dėl tikslo.
- [5] Tiems, kurie veikia dėl tikslo, visi tarp veiksmo ir galutinio tikslo esantys dalykai yra tikslai pirmesniųjų dalykų atžvilgiu ir veikimo pradai vėlesniųjų dalykų atžvilgiu. O jeigu veikiančiojo pastangos nukreiptos ne į kurį nors api-

- brėžtą dalyką, bet, kaip buvo minėta, jo veiksmai tęstūs į begalybę, tai veikimo pradai irgi turėtų tęstis į begalybę. Bet jau parodyta, jog tai neįmanoma. Todėl būtina, kad veiksnį skatintų veikti koks nors apibrėžtas dalykas.
- [6] Dar. Visi veiksniai veikia arba prigimtimi, arba intelektu. Neabejotina, kad veikiantieji intelektu veikia dėl tikslo, nes veikia intelektu iš anksto numatydami tai, kas atsiranda per veiksmą ir jų veiksmai kyla iš tokio išankstinio numatymo, nes tai ir reiškia veikti intelektu. Tačiau kaip iš anksto numatančio [veiksniu] intelekto egzistuoja visas panašumas padarinio, kurį suprantantis savo veiksmis pasiekia, taip ir prigimtimi veikiančiajame iš anksto egzistuoja prigimtinio padarinio panašumas, kuris veiksmą nukreipia į tą padarinį, nes ugnis sukelia ugnį, o iš alyvmedžio išauga alyvmedis. Taigi, kaip veikiantis intelektu savo veiksmu siekia apibrėžto tikslo, taip ir veikiantis prigimtimi. Vadinasi, kiekvienas veiksnys veikia dėl tikslo.
- [7] Toliau. Klaida atrandama tik tuose dalykuose, kurie yra dėl tikslo: juk niekam nepriekaištaujama dėl klaidos, kai jis nepasiekia to, kas nėra jo tikslas, juk ne statybininkui arba kalbininkui, o gydytojui priekaištaujama dėl klaidos, kai nepavyksta išgydyti. Klaidą atrandame tuose dalykuose, kuriuos sukuria menas, pvz., kai kalbininkas neteisingai kalba; ir tuose dalykuose, kurie yra iš prigimties, kaip akivaizdu iš apsigimimų. Taigi ir veikiantis prigimtimi, ir veikiantis menu pagal išankstinį nukreiptumą veikia dėl tikslo.
- [8] Taip pat. Jeigu veiksnys nesiektų jokie apibrėžto padarinio, tai jis būtų abejingas visiems padariniams. O abejingas daugybės padarinių atžvilgiu, vieną iš jų darytų ne daugiau, negu kitą, todėl su jais vienodai susijęs veiksnys neturėtų jokie padarinio, nebent jį kas nors nukreiptų į vieną iš jų. Todėl būtų neįmanoma, kad jis veiktų. Vadinasi, kiekvienas veiksnys siekia tam tikro apibrėžto padarinio, vadinamo tikslu.
- [9] Bet atrodo, jog kai kurie veiksmai nėra dėl tikslo, pvz., žaidimai, svajonės ir nesąmoningi veiksmai, kaip barzdos kasymas ir pan. Dėl jų kas nors gali manyti, jog kas nors veikia ne dėl tikslo. Tačiau reikia turėti omeny tai, kad svajojama ne dėl kokio nors kito tikslo, bet pati svajonė yra tikslas. Žaidimai kartais yra tikslas, kai kas nors žaidžia vien dėl jų teikiamo malonumo, o kartais jie yra dėl tikslo, kai žaidžiame, kad po to geriau mokytumės. Nesąmoningi veiksmai kyla ne iš intelekto, o iš staiga atsiradusio vaizdinio arba iš gamtinio prado: pvz., niežėjimą sukeliantis skysčių pusiausvyros sutrikimas yra priežastis barzdos kasymo, kuris atliekamas intelektui nekreipiant dėmesio. Tokie veiksmai irgi siekia tam tikro tikslo, nors intelektas juose nedalyvauja.
- [10] Tuo, kas jau pasakyta, pašalinama klaida senųjų gamtos filosofų, kurie teigė, kad viskas atsiranda iš materialios būtinybės, nes iš pasaulio visiškai pašalino tikslo priežastį.⁶

III SKYRIUS

KAD KIEKVIENAS VEIKSNYS VEIKIA DĖL GĖRIO

- [1] Tuo remiantis toliau reikia parodyti, kad kiekvienas veiksnys veikia dėl gėrio.
- [2] Juk jau akivaizdu, kad kiekvienas veiksnys veikia dėl tikslo, nes visi veiksniai siekia ko nors apibrėžto, O tai, ko veiksnys apibrėžtai siekia, turi būti jam tinkama: juk nesiektų, jeigu jam kaip nors netiktų. O tai, kas kam nors tinka, yra pastarojo gėris. Vadinasi, kiekvienas veiksnys veikia dėl gėrio.
- [3] Be to. Tikslas yra tas, kuriame nurimsta veiksnio, arba judinančiojo, ir to, kuris judinamas, noras. Tačiau išpildyti norą priklauso gėrio prigimčiai, nes *gėris yra tai, ko visi nori*⁷. Vadinasi, kiekvienas veiksmas ir judėjimas siekia gėrio.
- [4] Dar. Atrodo, kad kiekvienas veiksmas ir judėjimas yra tam tikru būdu nukreiptas į esatį: į jos išsaugojimą rūšyje arba individe, arba į naujos esaties gavimą. O tai, kas yra esatis, yra gėris. Todėl visi nori esaties. Vadinasi, kiekvienas veiksmas ir judėjimas yra dėl gėrio.
- [5] Toliau. Kiekvienas veiksmas ir judėjimas yra dėl kokio nors tobulumo. Jeigu pats veiksmas yra tikslas, tai akivaizdu, kad jis yra antrasis veikiančiojo tobulumas. Jeigu veiksmas [nukreiptas] į išorinėje esančios medžiagos kaitą, tai akivaizdu, kad judinantysis siekia suteikti judinamam daiktui tam tikrą tobulumą, kurio siekia ir judinamasis, jei tai yra natūralus judėjimas. O gera esatimi vadiname tą, kuri yra tobula esatis. Todėl kiekvienas veiksmas ir judėjimas yra dėl gėrio.
- [6] Taip pat. Kiekvienas veiksnys veikia tiek, kiek jis aktualiai yra, ir veikdamas siekia į save panašaus [padarinio], todėl siekia tam tikros aktualybės. Tačiau kiekviena aktualybė turi gėrio prigimtį, nes blogis atrandamas tik galimybėje, kuri stokoja aktualybės. Vadinasi, kiekvienas veiksmas yra dėl gėrio.
- [7] Dar. Intelektu veikiantis veiksnys siekia paties sau nustatyto tikslo, o veikiantis prigimtimi, nors jau įrodyta [praeitame skyriuje], kad jis veikia dėl tikslo, nenusistato sau tikslo, nes nepažįsta tikslo prasmės, bet yra judinamas į tikslą, kurį jam nustatė [kas nors] kitas. Tačiau veikiantis intelektu nustato sau tikslą tik vadovaudamasis gėrio samprata, nes galintį suprasti veiksnį judina vien gėrio samprata kaip valios objektas. Todėl ir prigimtimi veikiantis veiksnys yra judinamas ir siekia kokio nors tikslo tik todėl, kad pastarasis yra gėris, nes veikiančiam prigimtimi tikslą nustato kieno nors kito noras. Vadinasi, kiekvienas veiksnys veikia dėl gėrio.
- [8] Taip pat. Dėl tos pačios priežasties vengiama blogio ir norima gėrio, panašiai kaip dėl tos pačios priežasties judama žemyn ir judama aukšty. Tačiau akivaizdu, kad visi vengia blogio, nes veikiantieji intelektu ko nors vengia todėl, kad supranta jį kaip blogį, o veikiantieji prigimtimi kiek gali priešinosi ardymui kaip kiekvieno blogiui. Todėl visi veikia dėl gėrio.

- [9] Dar. Tie veiksmo rezultatai, kurių veiksnys nesiekė ir nenumatė, vadinami atsitiktiniais arba netyčiais. Matome, jog gamtoje visada arba dažniausiai atsitinka tai, kas geriau: pvz., augalų lapai yra taip išdėstyti, kad apsaugotų vaisius, o gyvūno organai taip išdėstyti, kad jis galėtų apsiginti. Jeigu taip įvyktų prigimtimi veikiančiam veiksmui nesiekiant, tai įvyktų atsitiktinai arba netyčia. Bet tai neįmanoma, nes tai, kas atsitinka visada arba dažniausiai, nėra nei atsitiktina, nei nenumatyta, o vien tai, kas atsitinka retai⁸. Todėl gamtinis veiksnys siekia to, kas yra geriau. Dar akivaizdžiau tai daro tas, kuris veikia intelektu. Todėl kiekvienas veiksnys veikimu siekia gėrio.
- [10] Taip pat. Kiekvieną judinamąjį judinantysis ir veikiantysis veda į judėjimo pabaigą. Todėl ir judinančiam ir judinamajam dera siekti to paties. O judinamasis, kadangi jis yra galimybėje, siekia aktualybės, t.y. tobulybės ir gėrio, nes per judėjimą iš galimybės išeina į aktualybę. Vadinasi, judinantysis ir veikiantysis judėjimu ir veikimu visada siekia gėrio.
- [11] Todėl apibrėždami gėrį filosofai teigia: *Gėris yra tai, ko visi siekia*. Ir Dionisijas traktato *Apie Dievo vardus* IV skyriuje sako, kad *visi geidžia gero ir geriausio*⁹.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ A. Rubšio Psalmyno vertimo sakinių numeracija ne visada atitinka Vulgatos numeraciją.
- ² Nurodytame skyriuje Tomas pateikia tokius argumentus: 1) veikiantis iš prigimtinės būtinybės daro vienerūšius padarinius; 2) gamtoje nėra daug dalykų, kurie galėtų būti, nes nesukeltų prieštaravimų; 3) intelektas veikia tik valios tarpininkavimo dėka; 4) Dievo veikla priklauso rūšiai veiksmų, kurie pasilieka veikiančiajame kaip jo tobulumai, o šiai rūšiai priklauso tik žinančio ir sprendžiančio veiksmi; 5) Visatą į gėrį kaip į tikslą nukreipti galėjo tik sąmoningas ir valingas veiksnys; 6) tas, kuris veikia pats savaime, turi būti savo paties veiksmų šeiminkas; 7) valios veiksmas yra pirmesnis už gamtos veiksmą; 8) valingai veikianti galia yra aukštesnė už galią, veikiančią iš prigimtinės būtinybės; 9) veikiantis valios dėka su veikiančiuoju iš prigimtinės būtinybės lyginamas kaip visuotinis su ribotu. Visi šie argumentai pateikiami kaip įrodymas teiginio, kad Dievas veikia ne prigimtinės būtinybės verčiamas, o laisva valia. Žr.: T. Akvinietis. *Suma prieš pagonis. Antroji knyga*. – Vilnius: Logos, 2003, p. 71–75.
- ³ Aristotle. *Analitica Posteriora*. I, 22, 83b. Remdamasis prielaida, kad požymis visada priskiria-

mas tik vienam subjektui ir draudimu jį priskirti kitam požymiui, Aristotelis argumentuoja, kad silogistinis įrodinėjimas yra ribotas tiek viršuje, tiek apačioje, kitaip tariant, jis negali driektis į begalybę nė viena kryptimi.

- ⁴ Aristotle. *Metaphysica*. II, 994 a. „Bet akivaizdu, kad egzistuoja pirmasis pradai, ir nėra nei begalinės daiktų priežasčių eilės, nei begalės rūšių. Juk vienas daiktas negali iš kito daikto kaip iš medžiagos atsirasti begalę kartų (pvz., mėsa iš žemės, žemė iš oro, oras iš ugnies, ir t.t. be sustojimo), ir judėjimo pradmenys negali sudaryti begalinės eilės (pvz., žmogų judinti oras, orą – saulė, saulę – Vaidas, ir t.t. nesustojant). Panašiai tikslo priežastys negali nusidriekti į begalybę – vaikščiojimas būti dėl sveikatos, sveikata – dėl laimės, laimė – dar dėl ko nors, taip, kad kiekvienas būtų dėl ko nors kito.“ Cituota pagal *The Basic Works of Aristotle*. – New York: Random House, p. 713.
- ⁵ Tomas Akvinietis. *Suma prieš pagonis. Pirmoji knyga*, sk. 42. Skyriuje išdėstyta devyniolika įvairiarūšių argumentų, kad Dievas yra tik vienas.
- ⁶ Aristotle. *Physica*, II, 8, 198b.
- ⁷ Aristotelis. *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų kalbos vertė J. Dumčius. // Aristotelis. *Rinktiniai*

raštai. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 63. „Atrodo, kad kiekvienas menas ir kiekvienas mokslas, taip pat kiekvienas veiksmas ir sąmoningas pasirinkimas siekia ko nors gero. Todėl teisingai buvo pavadinta gėriu tai, ko visi siekia.“

⁸ Aristotle. *Physica*. II, 5, 197a 18. „Tad teisinga teigti, kad atsitiktinumas yra tai, kas priešinga taisyklei. Mat, taisyklinga tai, kas visada teisinga arba dažniausiai teisinga, o atsitiktinumas priklauso trečiajai įvykių rūšiai.“ Cituota pagal *The Basic Works of Aristotle*. – New York: Random House, p. 245.

⁹ „Gėris visus į Save traukia kaip visų išsibarsčiusių Pradas, kaip pirmapradis ir vienijan-

tis Dieviškumas, kurio visi siekia kaip Pradžios, Vienybės ir Pabaigos. Ir kaip skelbia Pamokymai, būtent iš Gėrio viskas atsirado ir esti, kaip išvesti iš tobulos Priežasties, ir būtent Jame viskas buvo sukurta ir saugoma, ir laikoma tarsi visa apimančioje gelmėje, ir į Jį visi sugrįžta kaip į kiekvienam savą ribą; į kurią visi veržiasi: protingi ir turintys kalbą – sąmoningai, gebantys justai – jusliškai, juslių neturintys – įgimtu gyvybės išsaugojimo instinktu, o negyvi ir tik esantys – tik iš būtinybės susieti su realizuota vienybe.“ Cituota pagal Дионисий Ареопагит. *Сочинения*. – Санкт-Петербург, 2003, с. 307–309.

Iš lotynų kalbos vertė ir komentarus parašė
Gintautas VYŠNIAUSKAS, Klaipėdos universitetas

Versta iš *S. Thomae de Aquino Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud librariam Vaticanam, Desclee et C. – Herder, 1934, p. 226–229.